

SPIEGELING

- een geschreven wandeling -

ELLIS DRIESSEN

VOORWOORD

Van jongs af aan heb ik veel gelopen en gewandeld. Ik ben in een gezin opgeroed waar veel werd gewandeld en waarvoor zelfs hele vakanties werden uitgetrokken. Door beloningen en veel aanmoediging konden wij – mijn broertje, zus en ik – al op jonge leeftijd veel kilometers maken. In onder andere Oostenrijk, Tsjechië, Duitsland, Nederland en België hebben we onze wandelschoenen langzaam zien verslijten. Ik heb het gehaat, het fysiek zwaar gehad en er van genoten, maar nu, jaren later, is het wandelen zowel privé als binnen mijn kunstenaarschap een belangrijke rol gaan spelen.

Twee jaar geleden ben ik begonnen met wandelen als onderzoeksmethode; een artistiek onderzoek, waar ik vanuit mijn eigen zijn reflecteer op mijn omgeving en mijn positie als mens en als kunstenaar. Door middel van *inkeringen*, observaties en fysieke beweging leg ik verbanden in mezelf en met mijn omgeving. Ook heb ik voor deze thesis twee wetenschappelijke artikelen onderzocht. Het eerste artikel: *Hoeho verbonden met de natuur*, is van Chris Elzinga (2007). Onderwerpen waarover hij onder andere schrijft zijn: waarom wij als mens ons steeds minder verbonden voelen met de natuur en wat deze belemmering veroorzaakt, zoals de invloed van de technologische ontwikkelingen, het ego-bewustzijn en het antropocentrisme. Het tweede artikel, ook wel ‘wandelkrant’: *The Walking Seminar: Embodied research in emergent Anthropocene Landscapes* (Christian Ernten, Nick Sheperd en Dirk-Jan Visser, 2018) is een eenmalige publicatie waarin drie ‘Walking Seminars’ worden beschreven. Het artikel bestaat uit feitelijke en wetenschappelijke teksten, afgewisseld met verhalende en persoonlijke teksten. De kern van de bedachte seminars is het inzetten van wandelen als methode, en het verbinden van landschap en geschiedenis, waarin het overdenken van tijd, materialiteit en geheugen meespelen. Beide artikelen passen zowel als onderzoeksmethode als thematiek binnen mijn eigen onderzoek. Ik zal dan ook beide artikelen aanhalen en gebruiken als referentiekader. Dit zal ik verweven met mijn persoonlijke voortkomende ‘geschreven wandelingen’ die tevens het fundament voor mijn beeldende werk vormen.

Mijn onderzoeksvraag: “Op welke manier kan ik mij positioneren binnen een omgeving, zowel als beeldend kunstenaar en als mens, en in hoeverre is deze positie kwetsbaar?”, is het startpunt van mijn onderzoek. Deze vraag verbindt zowel mijn kunstenaarschap, beide artikelen en mijn geschreven wandelingen. De essentie ligt voor mij bij ‘de mens en zijn kwetsbaarheid’. Ik start een zoektocht naar schoonheid, vergankelijkheid en lichamelijkheid van de mens en zijn omgeving vanuit een persoonlijke motivatie. Zo probeer ik afstand te nemen van de soms vastgeroeste positie waar ik in lijk te zitten. De sleur van het student zijn, het presteren en de “vooral doorgaan en niet achterom kijken”-mentaliteit is iets wat er langzaam in is geslopen. Door hierbij stil te staan en letterlijk afstand te doen van het bekende en vertrouwde, geeft mij het de mogelijkheid om vanuit een ander perspectief naar mijn omgeving en mezelf te kijken. Als kunstenaar ben ik vooral een maker. Het beeld representeert mijn gedachte en maakt het visueel. Het zijn beelden die veelal ontstaan vanuit een disconnectie tussen mijn fysieke en mentale aanwezigheid; het gevoel gevangen te zitten in een stroom van onzekerheden, (on)voorspelbaarheden, verwachtingen en patronen. Iets dat zowel te herkennen is in mijn beeldende werk als in de geschreven wandelingen. Dit essay, beschreven in acht episodes laat ieder een andere wijze van mijn zijn zien. Het zijn mijn observaties in de natuur, maar nog meer de *inkeringen* in mezelf, door de wandelingen teweeg gebracht. Tenslotte hebben ze me op een andere manier en opnieuw naar mezelf en mijn werk doen laten kijken.

1. ZUURSTOF

Het voelt alsof ik hier voor de eerste keer loop, maar dat is niet zo. Meerdere keren heb ik hier gesport, alleen en in gezelschap. Maar door de harde bas die vaker dreunend door mijn oren klonk en een volledige concentratie op mijn eigen ademhaling ontnam, viel de omgeving compleet weg. Een visuele herinnering van deze plek kan ik moeilijk terughalen. Ik was er wel, maar niet echt. Ik begin met hardlopen, maar spreek bij vertrek met mezelf af dat ik bij het begin van het bosgedeelte op de Sint-Pietersberg een pauze inlas. Dit betekent: lopen in plaats van rennen. Mezelf dingen opleggen is al voor een geruime tijd standaard. Rust, reinheid en regelmaat zijn componenten, die binnen mijn leven vaak de overhand hebben; de kunst is om hierin balans te vinden en het een de andere niet te laten domineren.

Al van jongs af aan probeerde ik ook in een turbulente thuissituatie orde te scheppen. Vooral voor mezelf maar ook voor anderen binnen het gezin nam ik deze ongevraagde taak op me; iets waar ik nog steeds moeilijk afstand van kan doen, ook nu ik inmiddels al drie jaar op mezelf woon.

Zo is mijn artistiek onderzoek, het wandelen als onderzoeksmethode, ook een manier van orde scheppen in mijn hoofd en in mijn omgeving; de dingen die ik zie, voel en hoor te begrijpen en hier een structuur in aan te brengen.

In de *The Walking Seminar* wordt er in het artikel; Black Rock Cave (Nick Shepherd, 2018) een mooie vondst gedaan. De wandelaars arriveren in een grot, liggend in een natuurreservaat aan de rand van Cape Town, Zuid-Afrika. Op de grond worden resten van verschillende materialen, as en oude stukken bedrukte krant gevonden. Vooral de stukjes krant is een onverwachte vondst in deze context, in een plek waar geen menselijke aanwezigheid zichtbaar en voelbaar is. Hij vindt een klein stukje tekst; 'Personal' of 'Personals'. Het is moeilijk leesbaar door dat er aan één kant een stukje afgebrand is. Het geeft een prachtige en toevallige ontmoeting weer tussen de oude archeologie en het menselijke medium taal. Deze toevallige ontmoetingen zijn alleen mogelijk door de situatie los te laten, te kijken en de schoonheid van het toeval te ontdekken in de omgeving. Deze toevallige ontmoetingen zijn alleen mogelijk door de situatie los te laten, te kijken en de schoonheid van het toeval te ontdekken in de omgeving. Ook Henry David Thoreau (1817-1862) natuuronderzoeker en filosoof was iemand die in zijn eigen gecreëerde omgeving in de natuur de eenzaamheid opzocht en doormiddel van zelfrelativering anders naar de wereld keek. Thoreau pleitte voor het aanscherpen van de waarneming (Walden,

1854). Hij was alert op de wandelingen in de natuur; een al zintuig zijn. Dat leverde volgens hem pareltjes van natuurbeschrijvingen op. Hij keek daarbij met een kritische manier naar zichzelf en zijn eigen positie als mens, en bevroeg vervolgens onderwerpen als de industrialisatie, het kapitalisme en het individualisme.

“Zo is mijn artistiek onderzoek, het wandelen als onderzoeksmethode, ook een manier van orde scheppen in mijn hoofd en in mijn omgeving; de dingen die ik zie, voel en hoor te begrijpen en hier een structuur in aan te brengen.”

Ik las ergens dat de mens per dag plusminus dertigduizend keuzes maakt, waarvan maar een heel klein percentage bewuste keuze is. Nu ik er weer aan denk, glimlach ik en word ik herinnerd aan het moment dat ik dit voor het eerst las. Met mijn extreme controledrang, die zich onder andere uit in moeizaam eetgedrag en een constante focus op de tijd, mijn omgeving en anderomans gedragingen modificeert mijn brein ongetwijfeld als veel van deze onbewuste naar bewuste keuzes. Dit is iets dat ik vooral als iets negatiefs ervaren heb, maar waarvan ik momenteel ook de positieve kanten van ervaar. Tegenwoordig worden deze karaktereigenschappen onder 'hoog sensitiviteit' geplaatst. Een overgevoeligheid voor licht, geluid en drukte¹. 'Sensibel' is afgeleid van het Latijnse woord *sensus*, 'zintuig'. De zintuiglijke waarneming hangt daarbij altijd samen met gevoelens en gemoedstoestanden. Sensibiliteit heeft dus betrekking op zowel een psychisch als op een fysiek vermogen om waar te nemen en te voelen. Sensibiliseren betekent dus dat individuen een steeds gedifferentieerder en complexer vermogen ontwikkelen om waar te nemen en te voelen.

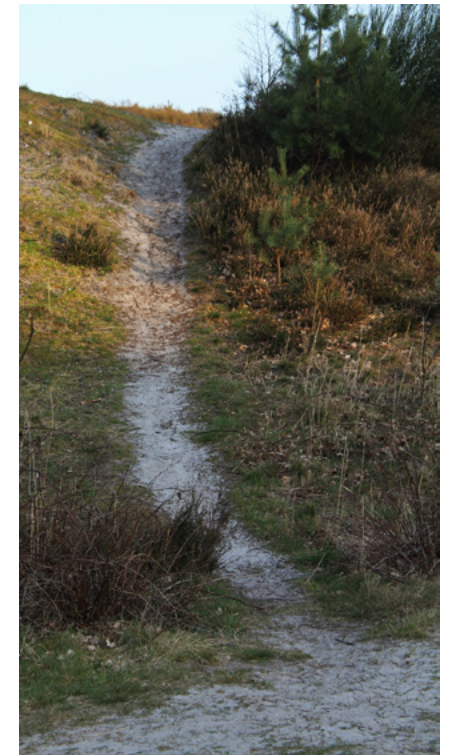
¹ <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/hoogsensitief-zijn-bestaat-dat-echt-of-ben-je-gewoon-overdreven-emotioneel-bdb95f2d/>

Bij mijn wandelingen kan ik deze 'sensibiliteit' op een mooie manier inzetten. Sinds twee jaar heb ik het besef dat het een privilege is om deze manier van voelen, horen en denken tot mijn beschikking te hebben. Maar zoals de rationalisering in zeker moment omslaat van nuttig in zelfdestructief, zo dreigt bij een steeds grotere gevoeligheid een soortgelijk risico. Dat manifesteert zich momenteel heel duidelijk. Is er al sprake van 'overgevoeligheid'? Leidt de esthetische gevoeligheid inmiddels tot zelfovervraging? In mijn ogen is het probleem niet zo zeer een teveel aan gevoeligheid, maar de koppeling van de sensibilisering aan het programma van een 'positieve psychologie' (Martin Seligman, 2000). Daarin lijken alleen positieve gevoelens legitiem en nastrevenswaardig, en negatieve, neutrale of tegenstrijdige gevoelens problematisch.

Het eerste stuk ren ik, vanuit mijn studio op de Brusselsestraat richting het Koninkin Emmaplein, langs de lange weg tot aan het politiebureau waar ik rechtsaf sla. Ondanks het gemiddelde van acht sigaretten per dag, is mijn conditie gek genoeg altijd vrij constant gebleven. De combinatie van koude lucht en een snellere ademhaling zorgt voor een niet onbekende metaalachtige smaak in mijn mond. De smaak brengt me terug naar mijn puberteit waarin ik periodes dagelijks hardliep, en mijn grenzen probeerde te verleggen door de competitie met mezelf constant op een ongezonde manier op te voeren. Misschien dat deze smaakervaring zich in de toekomst aan een positieve herinnering zal binden.

Met enige moeite ren ik het laatste stuk de berg op, waar het, met mezelf afgesproken einddoel, in zicht komt. Ik verminder vaart, zet mijn muziek op pauze en hang de koptelefoon in mijn nek. Stil... Door de afwezigheid van bas op mijn oren hoor ik dat mijn ademhaling vrij hoog is. Ik loop in een gemiddeld tempo over een bospad en zie in de verte twee mannen in donkere kleding op mij af komen. Van verre hoor ik dat ze enthousiast aan het discussiëren zijn en merk dat mij dit gerust stelt en ik het vertrouwen. Met een kort oogcontact zeggen we elkaar gedag en lopen de mannen fanatiek verder. De relatie die de mannen tot elkaar hebben is moeilijk in te schatten, en ik vul in dat het broers zijn die op deze zaterdagochtend hun wekelijkse wandeling maken. Mijn ademhaling is nu rustig. Ik kijk met verbijstering om me heen. Er langt een laaghangende mist tussen de bomen en huizen verderop waardoor de lucht erg vochtig is. De afwezigheid van mensen in het mistige uitzicht is wat het beeld treurig en vredig tegelijkertijd maakt. Mijn hoofd voelt sinds lange tijd even helemaal leeg, iets waar ik in het dagelijks leven wel vaker naar verlang.

Wandelend bereik ik een stuk bos, dat na ongeveer honderd meter vrij abrupt verandert in een open veld met één breed geasfalteerd pad. Ik zet mijn koptelefoon weer op mijn hoofd, druk op play en begin met rennen in een hoger tempo dan gewoonlijk. De wind voelt hierdoor nog kouder en harder aan dan die daadwerkelijk is. Rennend kom ik aan in de bewoonde wereld. Het blijft gek hoe mijn eigen gevoel zo sterk wordt bepaald door de omgeving. Hoe ik mij een paar minuten geleden nog zo vrij en gelukkig voelde in het mistige en vredige landschap op de berg, zo onzichtbaar en beklemmend voel ik mij bij aankomst in de stad.

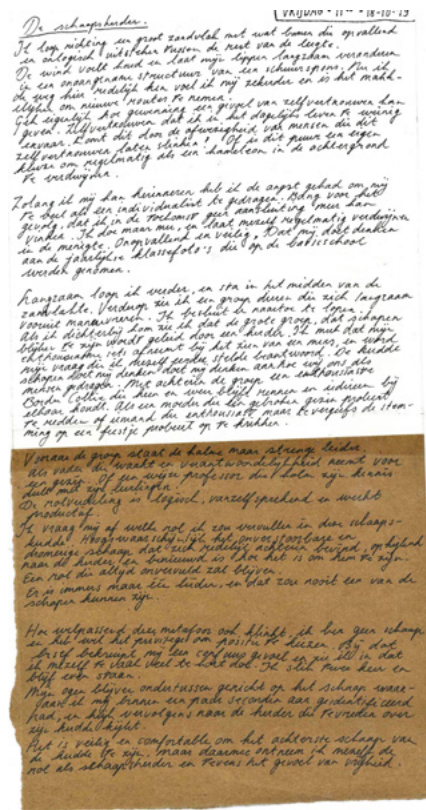
2. DE SCHAAPSHERDER

Ik loop richting een grote zandvlakte met daarin wat bomen die opvallend en onlogisch uitsteken tussen de rest van de leegte. De wind voelt koud en laat mijn lippen langzaam veranderen in de onaangename structuur van een schuurspons. Nu ik de weg hier redelijk ken, voel ik mij zekerder en is het makkelijker om nieuwe routes te nemen. Gek eigenlijk, hoe gewenning het gevoel van zelfvertrouwen kan voeden, een gevoel dat ik in het dagelijks leven te weinig ervaar. Komt dit door aanwezigheid van mensen die dit zelfvertrouwen laten slinken? Of is het een eigen keuze om regelmatig als een kameleon in de omgeving te verdwijnen. Zolang als ik mij kan herinneren, heb ik de angst gehad om mij te veel als een individualist te gedragen. Bang voor het gevolg dat ik in de toekomst geen aansluiting meer kan vinden. Ik doe mee, en laat mezelf regelmatig verdwijnen in de menigte, onopvallend en veilig. Het doet mij denken aan de jaarlijkse klassenfoto's die op de basisschool werden genomen.

Langzaam loop ik verder en sta nu in het midden van de zandvlakte. Verderop zie ik een groep dieren, die zich langzaam vooruit manoeuvreren. Ik besluit er naartoe te lopen. Als ik dichterbij kom zie ik dat het een grote groep schapen blijkt te zijn die worden geleid door een herder. Ik merk dat mijn enthousiasme iets afneemt bij het zien van een mens en meteen wordt mijn vraag die ik mezelf eerder stelde beantwoord. De kudde schapen doet mij denken aan hoe wij ons als mensen gedragen, met achterin de groep een enthousiaste border collie die heen en weer blijft rennen en iedereen bij elkaar houdt. Als een moeder die een gebroken gezin probeert te redden, of iemand die enthousiast maar tevergeefs de stemming op een feestje probeert op te krikken. Vooraan de groep staat de kalme, maar strenge leider. Als vader die waakt en verantwoordelijkheid neemt voor een gezin of een wijze professor, die kalm zijn kennis deelt met zijn leerlingen. De rolverdeling is logisch, vanzelfsprekend en werkt productief.

Gek eigenlijk, dat wat ik zie onmiddellijk in mijn brein wordt gelinkt aan iets wat ik al ken uit mijn eigen herinneringen. Het is denk ik ook de enige manier om het te begrijpen. De psycholoog Douwe Draaisma (2008), die gespecialiseerd is in de aard en mechanismen van het menselijk geheugen be vraagt juist de waarden die wij moeten geven aan ons geheugen. Zo is de mens het geheugen gaan associëren met persoonlijkheid, karakter en identiteit. Zou dit aangetast worden, dan worden wij als mens met onze persoonlijkheid automatisch ook

aangetast. En wat blijft er dan nog over? Het menselijke brein heeft herinnering nodig om te verbinden, maar voor herinneringen van ervaringen geldt ook dat naar mate van tijd spoorloos kunnen verdwijnen. Je merkt niet eens dat veel weg is van wat je ooit hebt meegemaakt, je mist die herinneringen ook niet. Je vergeet dat je het vergeten bent. Na het inlezen van de theorieën van Douwe Draaisma vraag ik mij af of er een connectie zit tussen de mate van gevoeligheid waar ik eerder over schreef, en de capaciteit en mogelijkheid van het brein om herinnering op te slaan. De intensiteit van het waarnemen is krachtiger, waardoor de herinnering aan de waarneming in zijn hevigheid waarschijnlijk langer als herinnering zal blijven bestaan, en worden verbindingen wellicht sneller en makkelijker gelegd op basis van een (over)gevoelige manier van waarnemen.

Neem de border collie, met zijn achtervolgingsdrift en energie. Na de hond een tijdje geobserveerd te hebben, maakte ik het verband naar iets dat ik eerder had gehoord, gevoeld of gezien. Waarom ik de border collie aan mijn moeder linkte werd mij snel duidelijk. Ik ken haar als hard werkend, energiek en intelligent. maar nog opvallender is het vaak wat nerveuze en angstige gedrag, allemaal identiek aan de karaktereigenschappen van dit specifieke hondenras. Door vijf minuten te kijken, écht te kijken en te observeren heb ik mijn ontwikkeling om deze verbanden te leggen gevormd zoals die nu is. De vaderlijke rol die ik herken in de herder is een invulling van mijn verwachting die ik heb van een vader, gevormd door een standaard in de opvoeding. Net zoals bij herders bestaat er voor vaders ook geen vast lijstje aan karaktereigenschappen. Maar het is de troste houding tegenover zijn groep schapen, die mij trekt. Hij wil zorgen, tegelijkertijd waken en neemt zijn verantwoordelijkheid. Wat mij hierin het meest raakt is dat ik dit ook graag zo gezien had in mijn eigen jeugd, maar dit was juist niet de situatie.

Met bovenstaande kennis, vraag ik mij af welke rol ik zou vervullen in deze schaapskudde. Hoogstwaarschijnlijk het onverstoerbare en dromerige schaap die zich redelijk achterin bevindt, opkijkend naar de herder en benieuwd is hoe het is om hem te zijn. Een rol die altijd onvervuld zal blijven. Er is immers maar één leider, en dat zou nooit één van de schapen kunnen zijn. Hoe passend deze metafoor ook klinkt, ik ben geen schaap en heb wel het privilege om positie te kiezen. positie waarin ik zo goed als helemaal vrij ben om te denken en zeggen wat ik wil. Ik kan kiezen hoe ik mij opstel tegenover mijn omgeving, tegenover de ander en misschien nog belangrijker, tegenover mezelf. De boosdoener in dit voorbeeld is juist die eigen ervaring en herinnering. Is die geschaad? Door nooit geleerd te hebben écht te luisteren naar mezelf en voor mezelf op de te komen, is die tekortkoming vaak pijnlijk duidelijk. Ik mis de kennis en ervaring om te zeggen wat ik vind en voel. Het gevolg hiervan is dat ik mij vaak vervangen voel in mijn eigen emotie en lichaam. Mijn fysieke als mentale aanwezigheid zijn niet meer in balans. Bij dit besef bekruipt mij een confuus gevoel en zie ik in dat ik mezelf te vaak te kort doe.

Mijn onderzoeksvraag is dan ook duidelijk afgeleid uit dit intrinsieke gevoel van kwetsbaarheid en onwetendheid. De vraag: “Op welke manier kan ik mij positioneren binnen een omgeving, als kunstenaar maar voornamelijk als mens en in hoeverre is deze positie kwetsbaar?”, schuilt onbegrip en onzekerheid, tegelijkertijd kracht en moet. Door middel van observaties in de omgeving en een kritische zelfreflectie zoek ik naar antwoorden op verschillende

probleemstellingen die schuil gaan achter deze vraag. Het onderzoek impliceert ook de weg naar mijn werk als kunstenaar. Door middel van ‘geschreven wandelingen’ onderzoek ik mijn manier van denken, en door middel van materiaal en beeld onderzoek ik mijn maken. Het denken reflecteert op het maken, en laat het vervolgens weer samenvallen. Het samenvallen van de gedragingen als wandelaar, vervolgens als kunstenaar.

In mijn beeldend werk; tekeningen, schilderijen en ruimtelijke werken zijn er duidelijk fysiek menselijke aspecten zichtbaar. Vervreemd, verward en uit proportie, maar in zijn vervorming toch herkenbaar aan een soort lijfelijkheid. Er ontstaat een eigen beeldtaal, waarin een spel wordt gespeeld tussen herkenning en vervreemding, mens en omgeving en tussen voor- en achtergrond.

“Het denken reflecteert op het maken, en laat het vervolgens weer samenvallen. Het samenvallen van de gedragingen als wandelaar, vervolgens als kunstenaar.”

Ik schraap mijn keel, slik twee keer en blijf vervolgens even staan. Mijn ogen blijven ondertussen gericht op het schaap, waarmee ik mij binnen een paar seconden geïdentificeerd had. Ik kijk vervolgens naar de herder, die tevreden over zijn kudde kijkt. Het is veilig en comfortabel om het achterste schaap van de kudde te zijn, maar daarmee ontnem ik mezelf de rol als schaapsherder en tevens het gevoel van vrijheid.

3. ONGEZONDE SYMPATHIE

Er hangt al een paar dagen een lage mist in Maastricht dat het aanzicht van de stad tamelijk somber maakt. Het is niet alleen de omgeving die wordt aangetast, mijn stemming lijkt er ook onder te lijden. Op deze dagen lijkt de zon niet te bestaan, lijkt de mens zich schuil te houden en de stad zijn schoonheid te verlaten. Ik beweeg me, midden in het niets, niets meer dan een lichaam dat zich voortbeweegt. Voelend hoe de ijzige wind via de mouwen van mijn paarse jas naar binnen sluipt.

Vroeger, als ik in bed lag, genoot ik altijd van het geluid van de wind dat langs het dak suisde; het monotone en soms onverwachte gedreun dat het dak een stem leek te geven. Ik dacht aan mijn fiets, koud door het ijzer waardoor hij gevormd is, geparkeerd en achtergelaten in de schuur, geflankeerd door spuitverf en kapotte luchtbedden. Ik dacht aan de boom die door de wind werd getroffen, hem liet omwaaien, hem liet sterven nadat hij deze zomer nog zo mooi gebloeid had. Waarschijnlijk is dit een van de eerste keren dat ik somberheid heb ervaren. Het liet mijn gevoel van veiligheid veranderen in machteloosheid. Het besef dat de mens onderhevig is aan de natuur en dat ik hier nooit enkele invloed op zal hebben. De genegenheid voor het niet-menselijke is nooit helemaal vervaagd.

Mijn sympathie lijkt voortdurend te groeien; voor zowel mijn omgeving als de objecten in deze omgeving. Voor veel mensen lijkt dit maar een klein onderdeel te zijn van hun alledaagse leven; ondergeschikt aan hun eigen bestaan. De mens gebruikt, beschouwt of maakt, maar zal zich hierin nooit ondergeschikt voelen aan het ding. De objecten worden verwaarloosd, vergeten en vervangen door iets nieuws of beters. Ik kan mij een college van ongeveer anderhalf jaar geleden herinneren, waar er gediscussieerd werd over wanneer iets een 'ding' genoemd wordt. Is het een object, alles zonder hartslag of zijn mensen en dieren ook dingen?

Een discussie die je tot in de oneindigheid kunt blijven voeren en voor mij een innerlijke discussie die nog steeds voortduurt. Destijds las ik een 'Object Research' over dit onderwerp: *'Relational Thingless'* (2010) van Yvonne Dröge Wendel, afkomstig uit Karlsruhe, Duitsland, installatiekunstenaar, academie-docent en met een PhD. In haar onderzoek worden onder andere kunstenaars, onderzoekers en sociologen bevraagd over hun ideeën over het begrip 'dingen'.

Belangrijke vragen die in haar onderzoek ter discussie worden gesteld zijn: "Wat is de essentie van een ding, en waarvoor dient het? Kun je door verbanden te leggen met andere objecten en hun omgeving de 'dingen' categoriseren om daardoor meer vat te krijgen op de betekenis van het begrip?" Relaties zoeken tussen de dingen en je eigen herinnering is misschien wel de enige manier om uiteindelijk te kunnen herkennen en benoemen. Dat herken ik

in ieder geval bij mezelf; zo koppel ik direct de combinatie van een bepaald kopje met een lepeltje aan een herinnering van mijn oma's servieskast: de twaalfdelige collectie met elegante, maar wat kitscherige kopjes en schotels, waar op elk setje met sierletters een maand van het jaar staat geschreven, en om niet te vergeten mét bijpassende theelepeltjes. Zo blijkt ook voor mij dat er een constante dialoog gaande is tussen object, de mens en zijn omgeving. Het is vervolgens aan mij de taak de relatie te leggen om het vervolgens te kunnen herkennen en benoemen.

"Ik beweeg me, midden in het niets, niets meer dan een lichaam dat zich voortbeweegt. Voelend hoe de ijzige wind via de mouwen van mijn paarse jas naar binnen sluipt."

In het artikel van Chris Elzinga *Hoezo verbonden met de natuur?*, wordt er vooral geschreven over de verwantschap met de natuur en met onze omgeving. Maar deze verbondenheid groeit vanuit een kern die begint met de mate van verbondenheid, die we überhaupt als mens kunnen ontwikkelen en ervaren, zo ook met objecten, de 'dingen'. Door de ongekende snelle technologische ontwikkelingen kunnen we ons nu betrekkelijk veilig voelen in de natuur die we van allerlei bedreigingen hebben ontdaan, wat heeft geresulteerd in een antropocentrische houding ten opzichte van de natuur. Ons welzijn en onze wensen als mens zijnde zijn primair; die van de niet menselijke wezens zijn per definitie secundair. Vanwege ons verstand en ons besef van moraal – van waarden en normen – voelen we ons superieur ten opzichte van de natuur en de niet menselijk wezens, waarin deze eigenschappen niet worden waargenomen. Zolang er een strikte scheidslijn tussen mensen en de rest van de natuur blijft bestaan, is het verbinden en het gelijkstellen onmogelijk. 'Wij' staan in die wereld als subjecten tegenover 'zij': een wereld van objecten.

Ik kom terug op mijn herinnering aan de omgevallen boom en de vergeten fiets, die in essentie verder niets te maken hebben met mijn directe leven. Het zijn objecten en situaties die ik zie, opsla en vervolgens weer herken. Maar wat er zich tussen deze stappen bevindt, is een door mij vrijwel onbewust proces, waarin ik van de niet-menselijke dingen aan de menselijke eigenschappen en kenmerken relateer. Hier haal ik het begrip *antropomorfisme* aan: het tonen of behandelen van andere dieren, goden en voorwerpen alsof ze menselijk zijn qua uiterlijk, karakter of gedrag is wat deze gedachtegang verklaard.¹

Het inzicht is ontstaan met het besef dat ik inderdaad voortdurend dingen aan het vermensen ben in zowel mijn privé leven als in het maken van beeld, en dus binnen mijn kunstenaarschap. Het is mijn gedrevenheid om de menselijke karaktereigenschappen van het object te zien. De reden van mijn vrijwel automatische drang om het niet menselijk te vermensen is vrij opvallend. Het is vooral de troost en de herkenning die ik in de 'dingen' zoek; het zorgt voor een connectie, voor eenvoud. Dat is denk ik ook waarom het wandelen mij zo aantrekt. Wandelen maakt ontvankelijk; ik blijf maar ontvangen, tonnen van zuivere aanwezigheid. Dan wel geen menselijke aanwezigheid, maar dat is blijkbaar niet per se nodig.

Wat langzaam duidelijk wordt is dat het voor mijzelf ook nog een vraag is waar ik precies naar zoek, naar verlang. Wat momenteel wel duidelijk is, is dat ik de omgeving met al zijn dingen gelijk wil zien, evenredig aan mijzelf, en dus aan de mens. Het vermensen van het niet-menselijke, is waarschijnlijk mijn eerste impuls, en dus ook via beeldtaal binnen mijn kunstenaarschap. Het is niet dat ik de natuur zo wil veranderen en dit 'menselijker' wil maken; het zijn juist de omgeving met zijn natuurlijke verschijnselen te erkennen en ze te ervaren, om vervolgens mij onderdeel te laten voelen van hun geheel. Het is het verlangen mijn antropocentrische houding volledig uit te kunnen schakelen om dit te kunnen ervaren. Maar is dit alles slechts een romantisch beeld? En kan ik überhaupt over verbondenheid met de natuur spreken nu we die als mens verregaand onder controle hebben? En de andere of nauwelijks eigenheid of eigenwaarde meer lijkt te hebben. Of is dit soort verbondenheid waar wij als mens ten diepste naar verlangen?

1 <https://www.hpdetijd.nl/2017-04-03/antropomorfisme-intelligent/>

4. SCHEMER

Ik zit in de trein van 08:07, gevuld met mensen die aandachtig naar het scherm van hun mobiele telefoon kijken en blind lijken te zijn voor de omgeving, die langzaam vanuit de schemer zichtbaar wordt. Ik stap uit en zie dat mijn broek mijn enkels niet volledig bedekken. Er staat een ijzige wind die mijn handen na elke stap steeds gevoeliger maken. Ondanks dit blijf ik stevig doorlopen om mezelf warm te houden waardoor ik zichtbare wolkjes van waterdamp uitadem. De kalmte die ik normaal gesproken tijdens een wandeling ervaar, lijkt zich vandaag moeilijk te vangen. De sereniteit is zowel binnen als buiten mezelf onvindbaar geworden, door de onrust die de windstoten met zich meebrengen.

Een apart gevoel van angst stroomt door mijn lijf, kijkend naar de bossen en lege wandelpaden waar ik normaal gesproken zo naar verlang. Bang voor mijn eigen gedachten die op kunnen spelen bij het gemis van de geluidsgolven uit de drukke stad, een ritme waaraan ik geleidelijk aan ben gaan wennen. De routine verbreken en dit geruis ontvluchten, voelt eenzaam en steeds onnatuurlijker. De ochtenden die ik normaal gesproken in mijn atelier doorbreng voelen veilig en vertrouwt, ook zonder de aanwezigheid van mensen. Het zouden de spullen kunnen zijn, de samenstellingen of misschien de architectuur die de lijn vormen voor deze momenten van leegte en twijfel.

Er bestaat in de natuur een sluimerend onderaards vuur dat nooit uitgaat en dat door geen enkele kou teniet wordt gedaan. (...) Dat onderaardse vuur heeft zijn altaar in de borst van ieder mens, want op de koudste dag op de winderigste heuvel koestert de reiziger in de plooiën van zijn jas een vuur dat warmer is dan wat welke kachel dan ook wordt aangestoken. Een gezonde man is in feite het complement van de seizoenen en in de winter draagt hij de zomer in zijn hart. Daar in het zuiden. - A Winter Walk - Henry David Thoreau, 1843

Is het wel rust waar ik naar op zoek ben? Het zou ook een nog niet gevonden connectie met mezelf kunnen zijn en het naïve geloof, dat ik dit in de stilte van de natuur kan vinden. Ik keer terug naar de stad, naar het geruis van

pratende mensen en rijdende voertuigen. Ik vraag mij af of het mogelijk is om hier te zoeken naar hetgeen wat ik wil voelen, zien en denken. Mij vrij kunnen voelen als de duiven, die tussen de gebouwen zweven of op een stoepje zitten, genietend van de zon met hun nekje gedraaid in hun eigen donsveren. In het centrum van Maastricht, net achter de Wilhelminabrug, ligt een brede trap die grenst aan de Maas. Bijna elke ochtend loop ik er langs en blijf even staan. Als groep vallen ze op, hebben ze een bepaalde kracht door de hoeveelheid bij elkaar, terwijl één enkele duif meestal een wat eenzaam aanzicht geeft. Zo in een groep, keuvelend in de ochtendzon, denk ik hun vreugde te zien; de figuurlijke en letterlijke warmte is voelbaar.

Het is voor mij een feest wanneer ik mooie, nieuwe omgevingen en situaties ontdek; de ontdekkingen van een persoonlijk, arcadisch landschap, de ideale omgeving. Arcadië behoort oorspronkelijk tot de Grieks-Romeinse oudheid, genoemd naar een streek in het zuiden van Griekenland; het ideale landschap van het oude Hellas. Een prachtig gebied dat in veel opzichten doet denken aan het Bijbelse Hof van Eden. Volgens de Hebreeuwse Bijbel een tuin in het perfecte en prachtige paradijs waar Adam en Eva leefden¹

¹ <https://static.kunstelo.nl/>

Houtsnede Lucas Cranach; Adam en Eva, 1509

‘Arcadië’ komt van Arcadia, een gedeelte van de Griekse Peloponnesos. In de klassieke oudheid werd dit Arcadië beschreven als een geluksland, waar herders op idyllische wijze leefden, zonder door de beschaving bedorven te zijn. In gedichten werd een gouden tijdperk bezongen, waarin de mens vredig, vroom en in primitieve eenvoud leefde van de vruchten van de aarde. Dit genre, waarin het gouden tijdperk wordt uitgebeeld, bleef populair in literatuur en beeldende kunst tot aan de negentiende eeuw.

In de schilderkunst zijn de landschappen van bijvoorbeeld Claude Lorrain (1600-1682) – een Franse schilder die in Rome woonde en werkte – beroemd om hun arcadische sfeer. Kenmerkend voor de arcadische werken zijn de decorachtige opbouw van rotsen en boompertijen en de weergave van licht. De luchten in de verte en de ‘gouden gloed’, die over de uitgebeelde scène lijkt te hangen, dragen sterk bij aan de poëtische sfeer van het geheel. In de landschappen komen er altijd wel figuren voor, die alleen als onderdeel van hun omgeving lijken te bestaan. Soms uit mythologische verhalen, soms uit bijbelse verhalen en later ook gewoon als herders of boeren. Ook zijn er vaak antieke gebouwen of ruïnes op de voorstelling te vinden, hetgeen het romantisch vertoeven versterkt. Hoewel de schilderkunst uit de 17de eeuw zich beeldend geheel anders manifesteert, voel ik een sterke connectie met mijn eigen werk. Ook ik verbeeld mijn ‘eigen’ werkelijkheid, nieuwsgierigheid en verlangen.

In het geval van de oudere schilderkunst is de vlucht naar Arcadië ontstaan; het terugtrekken van de stad en het verlangen naar de natuur om het dagelijkse stadsleven te kunnen ontvluchten. In mijn geval is het Arcadisch verlangen ontstaan vanuit een intrinsieke houding tegenover de menselijke aanwezigheid in omgeving, voortgekomen uit het moeilijk kunnen aarden (en me daardoor te willen terugtrekken).

“Hoewel de schilderkunst uit de 17de eeuw zich beeldend geheel anders manifesteert, voel ik een sterke connectie met mijn eigen werk.”

Terugkomend op de vraag die ik mijzelf even geleden stelde: “Is het rust waar ik naar op zoek ben?” Nee, niet specifiek. Het is oprechtheid en eenvoud, de samenwerking en gelijkgestemdheid, die op één moment op een plek samen zouden kunnen komen. Deze factoren die samen mijn ‘persoonlijke’ Arcadië vormen. Echter is die bij mij niet alléén gericht op de invloeden van de omgeving, maar vooral ook door de constante zelfreflectie die ontstaat vanuit observatie. Dat maakt het tegelijkertijd een persoonlijke en vooral spirituele tocht die zich mentaal afspeelt.

Olieverf schilderij Claude Lorrain; Landschap met figuren van dansers, 1648

5. HUIDHONGER

Ik kijk een paar minuten door het raam, verplaats mij vervolgens naar de zolder, en loop een uur later weer richting de tuin waar de zon zich nog net boven het tuinhokje laat zien. De huidige situatie heeft de blik naar mezelf als persoon en mijn omgeving doen laten veranderen. De omgeving, die al die tijd zo vanzelfsprekend heeft geleken, is binnen een paar dagen vervreemd van enige vertrouwdheid en veiligheid. Het voelt als vluchten voor het onzichtbare, voor iets onvoorspelbaars, waar wij als mens totaal geen controle meer over hebben. De mensen, voor mij diegenen die normaal gesproken als zelfverzekerde kudde-dieren door stad en land manoeuvreren, zullen zich voor een nog onbepaalde tijd nauwelijks meer in het alledaagse stadsbeeld manifesteren. Nu, in de nog onwerkelijke situatie rondom het C-virus, wordt pijnlijk duidelijk dat het leven van de mens, met al zijn vanzelfsprekendheden, helemaal niet zo veilig meer is. Ook mijn antropocentrische houding, waarvan ik eerder dacht mijzelf toe te dichten, wordt nu, door het C-virus bevestigd.

Terugdenkend, vanuit mijn huidige situatie in preventieve thuisisolatie, zie ik dat er in mijn persoonlijke leven een veilig en nogal eentonig patroon is ontstaan in de afgelopen maanden, misschien wel jaren. Dezelfde handelingen, eetpatronen en activiteiten heeft voor een bepaalde sleur en eentonigheid gezorgd. Toen ik een paar dagen geleden verplicht uit deze 'veilige haven' moest vertrekken, is mij duidelijk geworden hoeveel zekerheid ik dacht te hebben in een wereld waarin wij, de mens, helemaal niet zo superieur blijken te zijn dan we dachten. Het wereldwijde virus maakt mensen klein, zorgt voor angst, onbegrip en machteloosheid.

“Het is niet specifiek de huidhonger naar een fysieke aanraking van een mens, maar vooral het zoeken naar een omhelzing van een omgeving, die tot deze ‘honger’ en tevens zoektocht naar het arcadische heeft geleid.”

Nu alles rondom mij stil lijkt te staan, alle activiteiten waar interactie met andere mensen strikt wordt afgeraden, is het opvallend leeg. In de fysieke omgeving, maar vooral in mijn mentale zijn, merk ik dat ik al voor lange tijd – zelfs waar ik de ruis en onrust dacht te ontvluchten – nooit echt goed ontvlucht ben. Tegelijkertijd laat het mij inzien dat ik meer behoefte heb aan het verbale en fysieke contact met de medemens, dan dat ik in eerste instantie dacht. Zo heb ik mezelf altijd heel duidelijk bestempeld als een individualist, en ben ik mij daar ook naar gaan gedragen. Nu de keuze voor mij hierin gemaakt, wordt door buitenaf voelt deze eenzaamheid toch een stuk minder aangenaam.

Kijk naar mij, ik heb geen huis, ik heb geen vaderland, ik heb geen rijkdommen en geen dienaars. Ik slaap gewoon op de grond. Ik heb geen vrouw, geen kinderen, geen ruime verblijfplaats, alleen de aarde en de hemel en een oude jas. En wat ontbreekt me? Droefheid, angst. Dus ben ik dan niet eindelijk vrij? - Epictetus, Entretiens-portret van de cynicus, 93 n.C.

De letterlijke afstand die gecreëerd moet worden tussen mens en mens is onnatuurlijk. Het gemis van vooral het fysieke contact, sluit mooi aan op een begrip dat ongeveer

Een begrip, waarvan ik een tijd geleden dacht dat dit binnen het maken van werk misschien een rol zou spelen. Vooral in mijn verleden is huidhonger een begrip waar ik mij toe kan verhouden, maar toch is dit niet hetgeen waar ik mij toe verhoud binnen mijn kunstenaarschap. Het is niet specifiek de huidhonger naar een fysieke aanraking van een mens, maar vooral het zoeken naar een omhelzing van een omgeving, die tot deze 'honger' en tevens zoektocht naar het arcadische heeft geleid. De drang van het vermenschlijken van de omgeving en de dingen, is hier een voorbeeld van. Zowel in het maken van beeldend werk als in het schrijven heeft zich een patroon van onbalans en onrust onbewust weten te nestelen. Dat heeft mij in al zijn voorspelbaarheid het moeilijk gemaakt mij tot nieuwe en verrassende uitdagingen of ontmoetingen te komen. Het als maar door willen gaan, het zo veel en zo snel mogelijk willen produceren, heeft uiteindelijk niet meer te maken met waar voor mij de wandelingen voor bedoeld waren: het even kunnen ontkomen aan de vlucht vooruit, waarin ik in rust en stilte de dingen op hun beloop kan laten.

6. TIJDELIJKE EINDBESTEMMING

Ik loop in de schemer van Maastricht. Er lijkt een onbalans te zijn ontstaan tussen het Arcadië dat ik dacht gevonden te hebben in de natuur met zijn bossen en wijde landschappen, en het huidige straatbeeld dat ik op dit moment ervaar. Het ontsnappen aan de dagelijkse sleur is niet meer nodig, nu de sleur uit de stad zich heeft onttrokken. De situatie laat mij anders naar mijn omgeving en de mens kijken. Het kwetsbare is ineens duidelijk zichtbaar geworden. Angst, eenzaamheid en radeloosheid is in ieders leven meer op de voorgrond komen te staan.

Langzaam lijk ik nu zelf een manier gevonden te hebben om het 'normale' leven zo goed als mogelijk op te pakken. Het is avond en ik loop door de stad, langs de lege terrassen en cafés die gewoonlijk vol zouden staan met mensen; lachend, dronken en uiteindelijk strompelend naar huis. Ook het café, waar wij als studentengroep vaker heen gingen, is gesloten, leeg en donker. Het straatbeeld op dit moment is hoe ik mij een oorlogssituatie heb voorgesteld.

Slenterend en net buiten de stad, loop ik langs verschillende woningen. Langs de ramen die oplichten als etalages in de nacht met daarachter een levend schouwspel van verschillende huishoudens. Tv-schermen, bordspellen op tafels en rommelige aanrechten met afwas. Huizen lijken meer bewoond en levendiger te zijn dan ooit, nu iedereen zijn leefwereld heeft moeten beperken. 'Thuis zijn' lijkt meer gewaardeerd te worden, nu er geen andere plek meer is om naar toe te gaan. Het huis dat vaker als tussenstation functioneerde, is voor een nu een tijdelijke eindbestemming geworden.

“Slenterend en net buiten de stad, loop ik langs verschillende woningen. Langs de ramen die oplichten als etalages in de nacht met daarachter een levend schouwspel van verschillende huishoudens.”

Mijn tijdelijke eindbestemming is ingewikkeld, altijd al geweest. Zo hecht ik ook nu juist waarde aan de natuur met zijn hoge, en elk unieke bomen. Ondanks alles zal dit er wél zijn. Ze zijn er, ze zitten niet op me te wachten

want waren er altijd al. Ze zijn mij hopeloos voor en zullen na mij ook gewoon doorgaan. Nu is het moment waarop mijn taken mij niet meer in beslag nemen, omdat ik mij nu realiseer dat ik ze voor een groot deel zelf opleg, of zelfs verzin. Werken, focus op een carrière, belust zijn op de ene post, kopzorgen en dingen afracfelen hebben over anderen en alle andere sociale verplichtingen en bedrijvigheden. Er is altijd wel wat te doen, maar hoe zit het met het Zijn? Dit wordt uitgesteld en is iets voor later. Er zijn altijd wel betere, dringender en belangrijker dingen om te doen.

In de bossen schudt een man zijn jaren van zich af zoals een slag van zijn oude huid – en in welke periode van zijn leven hij ook is, hij blijft altijd een kind. In de bossen bevindt zich een eeuwige jeugd (...). Daar voel ik duidelijk dat mij niets aan tegenspoed of onheil kan overkomen, wat de natuur niet kan herstellen, omdat ik mijn twee ogen heb mogen houden. Als ik gewoon op de grond sta, mijn hoofd omgeven door een vreugdevolle atmosfeer, en omhoogkijk in de oneindige ruimte, verdwijnen al mijn egoïstische bekrompenheden. Ik word een doorzichtige pupil; ik ben niets, ik zie alles. – R.W. Emerson, Nature, 1836

Wandelen is niets anders dan lopen, solide passen vooruit. Doordat de rest lijkt weg te vallen, is er toegang om een zuiver gevoel te kunnen ervaren; de eenvoudige vreugde die ik in mijn kindertijd heb gekend. Het is het gevoel dat er een last van je schouders afvalt, waardoor de obsessie van het doen wordt weggerukt. Het zijn het ook de gebouwen, kantoren en winkels die wachten op het leven van de mens. Daar waar de natuur als een zelfstandige manier zijn leven altijd zal voortzetten, is het in de stad duidelijk niet het geval. Het leven hier lijkt compleet weg gezogen, juist zonder de aanwezigheid van de mens, al is de primaire factor van de stedelijke omgeving aanwezig.

7. RUIS

Daar waar de samenleving momenteel stil lijkt te staan, is de seizoens-verandering winter – lente in volle gang. De zon schijnt fel door de smalle dennenbomen en reflecteert vervolgens op een plas met stilstaand troebel water. Sinds de uitbraak van het C-virus wandelen wij, mijn moeder en zus, vrijwel elke ochtend en/of avond, nu bezigheden en verplichtingen als werk en school deels zijn komen te vervallen. Sinds ongeveer een jaar hebben we met enige regelmaat op de Brunssummerheide in Heerlen gewandeld, maar dit stuk heide, met een gedeelde bosgroei hebben wij vrij recent ontdekt. Vroeg op de dag, wanneer het hoofd en het lichaam langzaam wakker worden is het ook de natuur die ontwaakt. De zonnestralen staan op de dennenbomen en geven een zacht concert van dennenappels die langzaam openklappen, dat vergelijkbaar is met het winterse geluid van knisperend haardvuur.

Het leven op dit moment vereenvoudigd, lijkt gefilterd van onnodige ruis en afleidingen. Een leven in onvrijwillige afzondering, waar een bepaalde zin teruggevonden moet worden, maar een leven van...? Canadese filosoof Charles Taylor schrijft in, Een seculiere tijd (2010) over de ervaring van een zinvol leven dat in verband staat met de ervaring van volheid. Hij stelt daar tegenover de ervaring van leegte. Taylor constateert dat het vrije, onafhankelijke individu zingeving is gaan verwarren met het streven naar geluk. "Menselijk geluk kan ons slechts inspireren wanneer we moeten vechten tegen de krachten die het vernietigen, maar zodra het is gerealiseerd, leidt het alleen maar tot verveling. De ervaring van zin daarentegen is de ervaring van volheid: Het gevoel, onderdeel te zijn van een groter geheel. Die ervaring moet dan wel meer zijn dan de ervaring van de eigen identiteit, maar van iets wat daar transcendent aan is; een volheid die vervuld wordt door iets buiten ons, als religie of een bepaald idealisme." Ook is het volgens Taylor bruikbaar voor de niet-religieuze, tot wie ik mezelf ook reken. De afgelopen tijd lijkt de manier deze volheid te ervaren ontregeld, misschien zelfs zoek geraakt door de vrij onverwachte maatregelen van dit

moment. Want waar is de zin nog, als deze niet vervuld kan worden door iets of iemand die dit aanvult, op welke manier dan ook.

Wat is de waarde van een beeldend kunstenaar nog wanneer het publiek wegvalt, en het niet gedeeld kan worden? Wat blijft er over als het digitale communiceren wordt ingezet ter vervanging van het fysieke atelierbezoek waar structuren, vormen en materialen van een beeldend werk ook écht waargenomen kunnen worden?

Het gaat om het gemis van de toeschouwer (toevallige voorbijgangers, docenten, studenten en bezoekers van exposities), die altijd een dialoog aangaan met het werk en daardoor met mij als kunstenaar. Ik zou het kunnen beschrijven als een frisse wind die de kunstenaar op scherp stelt, je complimenteert of juist bekritiseert. Beide noodzakelijk om verder te komen in het proces, vooral als beginnend kunstenaar. Het maken van nieuw werk daarentegen blijft hetzelfde ondanks de situatie, en voelt soms zelfs minder beklemmend nu ik mij buiten de muren van een schoolgebouw bevindt.

In mijn alternatieve atelier waar ik inmiddels een kleine week verblijf is het vrij stil. De natuurlijke geluiden van buiten en wat spelende kinderen in de tuin verderop, bepalen alles wat ik op een dag hoor. Het vrij hectische gevoel dat ik eerder in mijn atelier op school ervoer is weg, en zorgt voor een hoger concentratievermogen. Het laat mij opnieuw over mijn werk en werkwijze nadenken en geeft nieuwe inzichten. Hetgeen waar mijn werk op rust – vanuit de eigen observatie geconstrueerd – lijkt in de afgelopen weken langzaam vergeten te zijn geworden door de drang vooral te willen maken. Ik heb mezelf te veel verloren in het proces van het maken en daarbij het fundament vergeten; het wandelen met de toevallige ontmoetingen en observaties. De aangepaste situatie op dit moment heeft mij laten beseffen dat ik het wandelen opnieuw heb moeten leren ervaren.

De wandelingen die ik in de ochtend maak zorgen voor plaats in mijn hoofd, voor een leeg canvas waar ik de dag mee kan beginnen of eindig. Daarnaast zijn het ook de vormen en kleuren die ik opsla en vervolgens toe pas in mijn beeldende werk.

Observeren - documenteren - transformeren. Een proces die voor een langere tijd incompleet is geweest, maar door de noodgedwongen veranderingen lijkt de cirkel weer zo goed als rond te zijn, en neemt de onzekere situatie uiteindelijk ook positieve wind met zich mee.

8. HOE HET DAN OOK WEER DAG WORDT

Alles gaat met vlagen. Het 'zin' en 'geen zin' hebben wisselen elkaar af. Het wandelen daarentegen verveelt nooit. De eentonigheid van een wandeling onderbreekt de drang om constant vooruit te moeten gaan. Het verveelde lichaam gaat liggen, staat weer op, zwaait met haar armen door de lucht, gooit de benen nu eens deze dan weer de andere kant op, doet niets meer en wordt opnieuw onrustig. Het probeert elke seconde wanhopig te vullen. De verveling is een soort doelloze opstand tegen de onbeweeglijkheid.

De laatste dagen heeft de verveling mij regelmatig overvallen; een onstuimig gevoel die als een golf die over mij heen spoelt. Eerder heb ik verveling nooit zo intens ervaren. Dit omdat het initiatief op dit moment vaak vanuit mijzelf moet komen, terwijl die doorbraak eerder vaak van buitenaf werd aangewakkerd. Het wandelen is eentonig; je gaat ergens heen, en bent in beweging in een gelijkmatig tempo. Ook de herhaling van de route maakt het voorspelbaar, maar toch speelt verveling hier geen rol. De seizoenen en de natuurlijke cyclus laten het landschap per dag veranderen. De schoonheid van groei en verval van de natuur zorgen dat het leven optimaal te ervaren is, en laten het contrast per dag veranderen. Juist nu, nu de situatie rondom het C-virus regelmatig verstikkend kan voelen, dient de natuur als uitvlucht en kan het ervaren worden in al zijn esthetiek en eenvoud. Ook in het wandelen zie ik de kracht van de herhaling, een herhaling die ik elders eerder heb aangetroffen zoals in de kerk, in de vorm van gebed. Het is een streven naar een bepaalde focus door middel van een mate van concentratie. Ook in mijn atelier probeer ik, dan wel zonder te lopen, deze concentratie op te zoeken en te ervaren. concentratie die onder andere ook binnen het geloof en andere spirituele stromingen wordt nagestreefd.

In veel godsdiensten is het lopen zelf een gebed. Het boeddhisme kent een bepaalde manier van lopen als vorm van meditatie, van verzingen. (...) voor de Chinezen is 'Tao' de weg. En in India spreekt met van 'marga', de heilsweg: een weg van werken, inzicht en oefening. De christelijke mystiek kent de drievoudige weg naar transformatie: de weg van zuivering, de weg van verlichting en de weg van verzoening. (...) We hoeven niet per se te bidden onder het lopen om de spirituele ervaring van de pelgrim te hebben. Het lopen zelf is al een gebed. Het is vol symboliek.
- Wijsheid van pelgrims, Anselm Grün, 2009

Vandaag loop ik voor de tweede keer op de Brunsummerheide. De laatste dagen was het warm, plusminus 23 graden. Het effect van deze warmte is ook zichtbaar geworden in het landschap. De bruine en licht groene en oranje tinten, die in het in het verre uitzicht te zien zijn, doen mij denken aan een Sahara landschap. Ik kijk naar mijn tenen, die in de open sandalen te zien zijn. Ze worden vuiler door het witgrijze zand dat wordt mee geschepd, bij elke stap die ik zet. De bomen, die als oude fossielen in het landschap verdeeld liggen. doen mij denken aan de menselijke corpus. In hun vormen en de manier waarop ze gepositioneerd zijn, schuilt een schoonheid. Hun wortels groeien dan wel niet meer in de grond, hebben het leven verlaten, maar zijn daardoor niet minder waard en geven het landschap karakter.

Ondanks het prachtige uitzicht op de heiden, razen mijn gedachtes de afgelopen paar dagen door mijn hoofd. De spanning en de onduidelijke situaties rondom het afstuderen en mijn verdere toekomst nemen regelmatig de controle over. Zo blijft er een mentale cirkel rondlopen, die het mij moeilijk maakt de concentratie en vreugde te ervaren, die recht zou doen aan het wandelen. Een gevoel van rusteloosheid, verveling en productiviteit wisselen elkaar af en zijn de laatste tijd vaak uit balans.

“De bomen, die als oude fossielen in het landschap verdeeld liggen. doen mij denken aan de menselijke corpus. In hun vormen en de manier waarop ze gepositioneerd zijn, schuilt een schoonheid.”

Het wandelen vervult voornamelijk de leegte die door verveling wordt veroorzaakt, de andere factoren zijn er vooral om balans te brengen door eerst in mezelf de rust te vinden. Het lopen schept door zijn eentonigheid een situatie waarin ik opnieuw de dingen kan overdenken; de confrontatie met de stilte aan te gaan en te voelen. Het is niet zo dat ik en het landschap elkaar naderen, maar eerder dat de dingen steeds verder in je lichaam doordringen. Het landschap is een pakket van smaken, kleuren en geuren, waarmee het lichaam wordt doordrenkt.

NAWOORD

Tijdens het gehele traject van schrijven, wandelen en onderzoek heb ik geleerd om door te lopen, 'stil' te staan. Het overdenken van tijd, *inkeringen*, en zelfreflectie met behulp van mijn omgeving zijn methodes, die mijn artistiek onderzoek gevormd hebben. Het heeft mij opnieuw laten kijken naar mijn positie als mens, maar ook als kunstenaar. Zo heb ik mijzelf altijd bestempeld als 'maker': iemand gericht op materialiteit, vorm, kleur en compositie. Nu, door de wandelingen ondervindende, vinden deze (on)bewuste keuzes en verlangens een diepere oorsprong. Vanuit dit onderzoek heb ik mijzelf en mijn beeldend werk beter leren begrijpen; sterker nog, het heeft mij gestuurd naar het werk wat ik nu maak. Een werk wat niet los te koppelen is van zijn sociale context, waarvan blijkt dat die steeds veranderlijk is en in elke situatie zijn aanpassing zoekt.

Als beeldend kunstenaar en schrijver ben ik gefascineerd door lichamelijke aanwezigheid van de mens en de relatie die deze aangaat met de directe omgeving. Ik doe artistiek onderzoek naar fysieke plaatsen en zet hierbij wandelen in als onderzoeksmethode. Door middel van wandelingen, observaties en *inkeringen*, probeer ik verbanden te leggen tussen mijzelf en mijn omgeving. De hier uit voortkomende 'geschreven wandelingen' breng ik binnen mijn artistiek onderzoek in beeld. Tegelijkertijd vormen ze het fundament voor mijn beeldend werk. Met een diversiteit aan materiaalgebruik is het mijn uitdaging om de terugkomende thema's als vergankelijkheid, kwetsbaarheid en het lichamelijke in onderlinge samenhang visueel te maken. Door in het beeld vormen en kleuren van menselijk ogende aspecten te verwerken, speel ik een spel met herkenning en vervreemding tegelijk binnen het domein van mijn eigen fysieke zijn.

Deze beschrijving van mijn werk is het eindpunt van dit essay, doch niet het einde van mijn onderzoek. Dat zal altijd blijven voortduren; wandelen, schrijven en de nieuwsgierigheid naar plekken die mij ongetwijfeld nog veel inspiratie zullen blijven geven. Als vooruitzicht heb ik mijn oog op het Pieter-pad, dat ik in delen wil wandelen, nadat de maatregelen rondom het C-virus zijn versoepeld, en de vrijheid op een nieuwe en vreugdevolle manier aan kan gaan.

Tenslotte, wil ik een persoonlijk woord van dank richten aan mijn begeleidend docente aan de Kunstacademie van Maastricht, Krien Clevis (kunstenaar/onderzoeker/curator (PhD)), die mij tijdens mijn bachelor studie Fine Arts ervan heeft overtuigd mijn onderzoek voort te zetten na het lezen van één van mijn eerste 'geschreven wandelingen'. Ze heeft mij altijd met het volste vertrouwen en enthousiasme begeleid en mij de waarde van tekst binnen de kunsten leren waarderen.

REFERENTIES

Bakker, J. In stilte. Amsterdam, Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij, 2015

BIND (producent), Röben, L. (regisseur). Huidhonger [documentaire]. Teledoc Campus, 2019

Cranach, L. (1472-1553) Hof van Eden [houtsnede]. Geraadpleegd van <https://historiek.net/waar-lag-de-hof-van-eden/43585/>, 2016

Elzinga, C. Hoezo verbonden met de natuur? Eenvoudig verbonden - Bijdragen aan franciscaanse milieuspiritualiteit. Geraadpleegd van <https://www.meanders.nl/wp-content/uploads/2013/09/Hoezo-verbonden-Chris-ELzinga-2007.pdf>, 2017

Gros, F. Wandelen. Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij, 2013

Hoogsteyns, M., Doruff, S. Yvonne Dröge Wendel; Relational Thingness. Amsterdam, Nederland: Object Research Lab, 2010

Lemaire, T. Met lichte tred. Amsterdam, Nederland: Ambo/Anthos B.V., 2019

Postma. Waarom praten tegen dieren en voorwerpen een teken van sociale intelligentie is. Geraadpleegd van <https://www.hpdetijd.nl/2017-04-03/antropomorfisme-intelligent/>, 2017

Sheperd, N., Ernsten Christian., & Visser, D. The Walking Seminar. Embodied Research in emergent Anthropocene Landscapes. Amsterdam: ON AIR: Artist in Residence, 2018

Sunim, H., Volkers, H., & Lee, Y. De dingen die je alleen ziet als je er de tijd voor neemt. Amsterdam, Nederland: Meulenhoff Boekerij B.V., 2017

Tanner, M. Nietzsche, Reeks 'De grote filosofen'. Amsterdam, Nederland: Trouw Bibliotheek, 1999

Taylor, C. Een seculiere tijd (2de editie). Rotterdam, Nederland: Lemniscaat, 2010

Van Blijswijk, R. Martin Seligman en de positieve psychologie: 'Geluk is te vinden door het identificeren en gebruikmaken van de sterke kanten die iemand al bezit' Geraadpleegd via <https://nivoz.nl/nl/martin-seligman-en-de-positieve-psychologie-geluk-is-te-vinden-door-het-identificeren-en-gebruikmaken-van-de-sterke-kanten-die-iemand-al-bezit>, 2015

Vermeulen, M., Sahadat, I. Hoogsensitief zijn: bestaat dat echt of ben je gewoon overdreven emotioneel? Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/hoogsensitief-zijn-bestaat-dat-echt-of-ben-je-gewoon-overdreven-emotioneel~bdb95f2d/>, 2018

Zeijpveld, A. (2018) Fotoserie uit de Volkskrant. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/hoogsensitief-zijn-bestaat-dat-echt-of-ben-je-gewoon-overdreven-emotioneel~bdb95f2d/>, 2018